

بررسی مشکلات بخش خصوصی در حوزه سرمایه گذاری

۱. مقدمه

سرمایه گذاری یکی از الزامات مهم برای رشد اقتصادی پایدار و دستیابی به اهداف توسعه اقتصادی است. سیاست گذاران اقتصادی با استفاده از سیاست‌های کلان اقتصادی، سرمایه گذاری و تشکیل سرمایه بخش خصوصی را هدایت کرده و با ایجاد انگیزش‌هایی، سرمایه گذاران را به انجام پروژه‌های سرمایه گذاری ترغیب می‌نمایند. تصمیمات سرمایه گذاری توسط بخش خصوصی، به دلیل بالا بودن کارایی و انگیزه‌های سودجویی، تخصیص بهینه و عوامل تولیدی را در پی خواهد داشت. بسیاری از اقتصاددانان معتقدند یکی از وظایف مهم دولت‌ها ایجاد شرایط ایمن از لحاظ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی برای بخش خصوصی در جهت سرمایه گذاری‌های مولد می‌باشد.

با این حال بیشتر نظریه‌های سرمایه گذاری برای جوامع پیشرفته طراحی شده‌اند و نمی‌توان آنها را برای کشورهای در حال توسعه با ساختار فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و محیطی متفاوت به کار برد. از نظر تحلیلی، برخی مشکلات ساختاری مانند وجود نداشتن بازارهای مالی با کارکرد مناسب، نقش عمده دولت در تشکیل سرمایه، اختلالات ایجاد شده بر اثر محدودیت‌های مبادله خارجی و نواقص دیگر بازار در اکثر کشورهای در حال توسعه، موجب شده است فرضیه‌های مربوط به بهینه کردن رفتار سرمایه گذاری تأمین نشود و کشورهای در حال توسعه برای استفاده از این نظریه‌ها، با مشکل مواجه شوند. بررسی فعلی مشکلات سرمایه گذاری بخش خصوصی، به شناسایی نقاط ضعف و قوت موجود کمک می‌نماید تا از طریق آن بتوان جذب سرمایه گذاری را بهبود بخشید. با توجه به اینکه اثرات نهایی سرمایه گذاری بخش خصوصی از اثر نهایی سرمایه گذاری بخش دولتی بالاتر بوده است، بنابراین سیاست‌های تشویقی جهت شرکت سرمایه گذاران بخش خصوصی در فعالیت‌های اقتصادی، سیاستی موجه می‌باشد؛ که این کار را می‌توان از طریق کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی به عنوان هزینه استفاده از سرمایه سرمایه گذاران و حمایت مالی از طریق افزایش سطح اعتبارات اعطایی به این بخش انجام داد.

۲. نقش دولت در سرمایه گذاری بخش خصوصی

تعیین حدود دخالت دولت در حوزه فعالیت‌های اقتصادی مهم‌ترین مساله‌ای است که از بدو شکل‌گیری اندیشه اقتصادی مدرن پیش‌روی نظریه پردازان اقتصادی قرار داشته است. تجربه ۵۰ سال گذشته فواید و محدودیت‌های

عملکرد دولت را به ویژه در ارتقای توسعه به روشنی نشان داده است. دولت‌ها برای دستیابی به پیشرفت‌های مهم در بخش آموزش و بهداشت و کاهش نابرابری‌های اجتماعی بسیار کوشیده‌اند. البته برخی از عملکردهای دولت نتایج ضعیفی داشته است؛ اما حتی در جایی که دولت‌ها کارنامه درخشانی از عملکرد گذشته خود بر جای گذاشته‌اند، بسیاری از افراد نگران ناتوانی دولت در سازگاری با جهانی شدن اقتصادند .

سرمایه‌گذاری دولتی می‌تواند از طرق زیر موجب افزایش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی شود :

الف - عوارض جانبی سرمایه‌گذاری دولتی که در امر زیربنایی انجام می‌شود، باعث افزایش بهره‌وری یا کاهش هزینه‌های تولید و یا هزینه‌های مبادله و سودآوری می‌شود و در نتیجه، سرمایه‌گذاری خصوصی را افزایش می‌دهد.
ب - سرمایه‌گذاری دولتی که موجب افزایش تقاضا برای تولیدات بخش خصوصی می‌شود، سرمایه‌گذاری خصوصی را افزایش می‌دهد .

ج - سرمایه‌گذاری دولتی که موجب افزایش درآمد ناخالص داخلی و پس انداز ملی می‌شود، منابع فیزیکی مالی برای اقتصاد و بخش خصوصی را فراهم می‌آورد و از این طریق، موجب افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی می‌شود.

از طرف دیگر، به نظر می‌رسد که سرمایه‌گذاری دولتی، لاقلاً از دو طریق زیر می‌تواند بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی اثر منفی بگذارد:

الف - سرمایه‌گذاری دولتی موجب رقابت دولت با بخش خصوصی برای تخصیص منابع کمیاب فیزیکی و مالی اقتصاد می‌شود و از طریق افزایش نرخ‌های بهره و یا سهمیه‌بندی اعتبارات بانکی، از منابع قابل دسترس بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری می‌کاهد.

ب - سرمایه‌گذاری دولتی و تولید کالاهایی که با تولیدات بخش خصوصی رقابت می‌کند، موجب کاهش سودآوری بخش خصوصی می‌شود و از سرمایه‌گذاری خصوصی می‌کاهد. در حقیقت دولت باعث بوجود آمدن رقابت بین بخش خصوصی و عمومی شده است و به جای این که زمینه‌ای برای سرمایه‌گذاری خصوصی فراهم نماید، به عنوان جایگزین بخش خصوصی عمل می‌کند که منجر به دوگانگی صنایع می‌شود. دولت با قدرت سرمایه‌گذاری بالاتر و جذب رانت‌های مختلف از پیکره اقتصاد و حذف رقبای خصوصی، مدیریت صنایع و کارخانجات بزرگ را تصاحب می‌کند. در نتیجه بخش خصوصی در حاشیه قرار می‌گیرد و صنایع کوچک را اداره می‌کند.

با این حال دولت با ایجاد زیرساخت‌ها، کمک به تامین مالی پروژه‌ها، ایجاد فضایی ایمن از لحاظ اقتصادی، سیاسی و اجتماعی، حذف انحصارات اقتصادی و مواردی از این قبیل می‌تواند مشوق بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در اقتصاد باشد. برعکس، وجود سیاست‌های متناقض در قوانین و مقررات، وجود انواع انحصارات و رانت‌های دولتی و شبه‌دولتی، کاهش امنیت اقتصادی، وجود سیاست‌های مالیاتی دولت و فشار اقتصادی و مالی بر شرکت‌ها، رکود در بازار، کمبود نقدینگی و سرمایه در گردش، هزینه‌های بالای تامین سرمایه از بانک‌ها و بالا بودن نرخ بهره بانکی، از جمله مواردی هستند که می‌توانند در انگیزه‌های بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در اقتصاد تردید جدی ایجاد کنند.

۳. عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

بخش عمده‌ای از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های توسعه، در بخش خصوصی نهفته است که متأسفانه، رویکردهای دولت محور و اقتصاد تک قطبی، مانع از ظهور و شکوفایی این استعدادها بالقوه می‌شود. این رویکردها از چند خصوصیت اساسی همچون کوتاه اندیشی، عدم انعطاف، عدم کارایی و اثربخشی، جزئی‌نگری، نبود منابع کافی، عدم خلاقیت و نوآوری و نبود آینده‌نگری برخوردارند و بدون مشارکت تمامی بخش‌های جامعه، نمی‌توان به موقعیت و رشد و توسعه در کشور و شهرها دست یافت. طی سالهای اخیر و با ابلاغ سیاستهای اصل ۴۴ قانون اساسی و قانون جلب و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی، زمینه افزایش مشارکت بخش خصوصی در امر سرمایه‌گذاری، تا حدودی در کشور ما فراهم گشته است. لیکن در این مسیر، به سبب عملکرد ضعیف دستگاه‌های اجرایی، تحقق‌پذیری کامل آن، با مشکلاتی مواجه بوده است. که این مشکلات به ترتیب اولویت در پنج عامل اصلی نهفته است که شامل:

❖ عوامل اقتصادی: برخورد مناسب و منطقی با شرایط پساتحریم، تنظیم مناسب نرخ تسهیلات بانکی، تضمین مناسب سرمایه، ارائه تسهیلات بیشتر به بخش‌های مولد، کاهش هزینه‌های مبادلاتی و هزینه‌های اخذ تسهیلات

❖ عوامل مربوط به دولت: خط مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌های دولت، شفافیت فضای تولید، ثبات نسبی در قیمت‌ها و نرخ تعرفه‌ها، ثبات در سیاست‌ها پس از تغییر مدیریت، عدم وجود تبعیض بین بخش‌های تولیدی و خدماتی.

❖ قانونی و اداری: انعطاف پذیر بودن قوانین در برخورد با سرمایه‌گذاران خرد و کلان، ثبات در قوانین و مقررات، نظام اداری روان و تسهیل‌کننده، ارتباط منسجم بین مراکز علمی و واحدهای تولیدی.

عوامل فرهنگی: برخورد شایسته نهادها و سازمان‌های مرتبط با امر سرمایه‌گذاری، ارزشمند بودن تفکر سرمایه‌گذاری در تولید، وجود فرهنگ مناسب کار و تولید.

عوامل منطقه‌ای: مدیریت کارا و توانمند در منطقه، وجود استراتژی منطقه‌ای برای هدایت سرمایه‌گذاران، وجود امکانات زیر بنایی، به روز شدن تکنولوژی‌ها، وجود امکانات مناسب خدمات عمومی.

۴. موانع سرمایه‌گذاری بخش خصوصی

به طور کلی موانع موجود در مسیر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی را می‌توان به دو گروه عمده موانع درون‌سازمانی و موانع برون‌سازمانی طبقه‌بندی کرد. در بخش درون‌سازمانی مهمترین مشکلات عبارت است از: موانع بوروکراسی اداری و قوانین حاکم بر نظام اداری، تداخل قوانین با یکدیگر و بعضاً همپوشانی‌هایی است که قوانین با یکدیگر دارند و موجب کندگی یا وقفه در روند کار می‌شوند، بی‌توجهی به نیازهای سرمایه‌گذاران و نبود تطابق پروژه‌های معرفی شده و تمایل سرمایه‌گذاران با هم.

اما در بخش برون‌سازمانی نیز مشکلاتی وجود دارد که می‌تواند به نحوی روند سرمایه‌گذاری را تحت تأثیر خود قرار دهد که در شرایط زمانی و تحت تأثیر نظام‌های مدیریتی کشور می‌تواند در دوره‌های مختلف، متفاوت باشد. برای مثال در حال حاضر شرایط اقتصادی حاد حاکم بر کشور و نوسانات بسیار زیاد ارز می‌تواند این روند را متأثر کند.

بررسی مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که اساساً سرمایه‌گذاری در یک منطقه یا استان همبستگی بسیار بالایی با سیاست‌های کلی اعمال شده در ابعاد مختلف در سطح کشور دارد. بر این اساس، وجود قوانین و مقررات مزاحم سرمایه‌گذاری، رشد حباب گونه بخش خدمات به دلیل عدم وجود استراتژی مشخص در عرصه اقتصاد، فقدان نقشه جامع سرمایه‌گذاری در استانها و مناطق و عدم ثبات قوانین، از موانع و مشکلات حضور بخش خصوصی به امر سرمایه‌گذاری می‌باشند.

برای گسترش سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در اقتصاد کشور، توجه به این موارد و اقدامات عملی در جهت رفع آنها ضروری است. برخی از این مشکلات ساختاری برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی عبارتند از:

۱- انحصارات: وجود انحصارات مختلف دولتی و شبه‌دولتی در فعالیتهای اقتصادی ایران موجب شده است بخش خصوصی مجال برای رقابت با بخش غیرخصوصی قدرتمند را نداشته باشد و از این رو کمتر وارد فعالیتهایی شده است که بخش دولتی و یا شبه‌دولتی در آن فعالیت دارند. از قضا فعالیتهایی

که در آن‌ها انحصار وجود داشته، بدترین عملکردها را شاهد بوده‌اند، درحالی که رقابت در بازارها موجب تنوع تولید، نوآوری و رضایت مصرف کننده شده است .

۲- قوانین و مقررات دست‌وپاگیر و متغیر و بوروکراسی‌های شدید اداری در راه‌اندازی کسب‌وکار: اگر چه برخی قوانین مثل اصل ۴۴ قانون اساسی اصلاح شده است، اما شاهدیم که تغییر محسوسی در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی اتفاق نیفتاده و دلیل این موضوع، آن است که موانع عملیاتی سرمایه‌گذاری و موانع نانوشته، بعضاً قدرتی فراتر از موانع و محدودیت‌های نوشته شده دارند .

۳- سیاست‌های مالیاتی دولت و رکود گسترده در بازار: افزایش نرخ‌های مالیات و کسب انواع عوارض و مالیات‌ها از شرکت‌های تولیدی بخش خصوصی، هزینه‌های تولید را به شدت بالا برده و رکود گسترده در بازار، تقاضا برای محصولات را کاهش داده است. این موضوع روی سودآوری شرکت‌ها و توسعه سرمایه‌گذاری‌های آتی به شدت تاثیر منفی بر جای گذاشته است.

۴- تحلیل و از بین رفتن قدرت اقتصادی بخش عمده‌ای از قشر متوسط جامعه و فقدان توان لازم برای سرمایه‌گذاری: معمولاً در همه اقتصادها، بخش خصوصی که اقدام به سرمایه‌گذاری می‌کند، همان قشر متوسط به بالای جامعه است که درآمدهای مازاد بر نیاز را صرف سرمایه‌گذاری و تولیداتی می‌کند. مشکلات اخیر اقتصاد کشور از جمله تورم، رکود گسترده، آثار تحریم‌ها و نظایر آن باعث افزایش شدید هزینه‌های زندگی، کاهش پس‌اندازها و در نتیجه کاهش سرمایه‌گذاری این بخش مهم شده است .

۵- افزایش شدید هزینه‌های سرمایه‌گذاری و تامین مواد اولیه: آثار تحریم‌های اقتصادی به همراه موانع و محدودیت‌های گمرکی و اداری باعث شده است هزینه‌های تامین ماشین‌آلات مخصوصاً از خارج از کشور افزایش یافته و سرمایه‌گذاری مقرون‌به‌صرفه نباشد.

۶- نرخ‌های بالای بهره بانکی: نرخ بهره بالای بانکی در حدود ۲۰ الی ۳۰ درصد از دو جهت به سرمایه‌گذاری بخش خصوصی ضربه وارد ساخته است. اول اینکه موجب شده هزینه تامین منابع مالی افزایش یافته و شرکت‌ها تمایل کمتری برای گرفتن وام و سرمایه‌گذاری داشته باشند. دوم اینکه باعث شده است افراد تشویق شوند به جای سرمایه‌گذاری و تحمل ریسک‌های مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری و در دسرهای اداری و غیراداری آن، منابع مالی خود را در بانک‌ها و موسسات اعتباری گذاشته و از سود تضمین شده آن بهره‌برداری کنند. به عبارت دیگر نرخ‌های بهره بالای بانکی تولید و سرمایه‌گذاری را

فعالیتی پرخطر و غیرمنطقی ساخته است. برای بهبود روند سرمایه گذاری بخش خصوصی در اقتصاد کشور، باید به این زیرساخت ها توجه بیشتری داشت.

از جمله موانع دیگری که بخش خصوصی در حوزه سرمایه گذاری با آن روبروست می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- مشکلات اقتصادی داخلی و بین المللی حاکم در شرایط کنونی
- بی اعتمادی و اطمینان نداشتن سرمایه گذاران در شرایط فعلی به دلیل بی ثباتی در محیط کسب و کار
- تغییر مدیریت ها و حاکمیت رفتار سلیقه ای
- طولانی بودن روند قضایی در صورت بروز اختلال
- فراهم نبودن محیط رقابتی سالم و شفاف
- نبود اطلاعات شفاف از وضعیت بنگاه ها، صنایع و واحدهای تولیدی و اقتصادی
- شناخت ناکافی از حوزه های مناسب برای سرمایه گذاری در استان (عدم انسجام اطلاعات پروژه های سرمایه گذاری)
- ناهماهنگی بین سازمان های ذی ربط استان برای سرمایه گذاری
- رکود در بازار مسکن و انبوه سازی

۵. جمع بندی

سرمایه گذاری از دو جهت می تواند در بخش های مختلف اقتصادی تاثیرگذار باشد. اول اینکه با افزایش سرمایه گذاری تولید نیز افزایش می یابد و دیگر اینکه در کنار سرمایه گذاری همواره مخارج زیادی صرف خرید و مصرف کالاهای مختلف می شود و به عبارت دیگر سرمایه گذاری سبب رونق مصرف کالاهای تولیدی بخشهای مختلف می شود و تقاضا را افزایش می بخشد. افزایش در حجم سرمایه گذاری می تواند منجر به افزایش بنیه اقتصادی کشور، کاهش واردات، افزایش ذخایر ارزی، ارتقا سطح فناوری و حرکت سریع به طرف پیشرفت اقتصادی شود.

از مهمترین پیشنهادات برای بهبود هر چه بیشتر شرایط سرمایه گذاری و تعامل سازنده تر بین طرفین سرمایه گذار می توان به سرمایه پذیری از طریق ایجاد زمینه های جذب، تسهیل قوانین، تضمین برگشت سود، تشکیل کمیته

سرمایه‌گذاری، تعریف بسته‌های پیشنهادی مشارکتی، قائل شدن مزایا برای ترغیب مشارکتها و تدوین سیاستهای کلی چهارساله برای سرمایه‌گذاری اشاره کرد.

هزینه‌های مصرفی دولت بیشترین تأثیر منفی را بر سرمایه‌گذاری خصوصی دارد، پیشنهاد می‌شود دولت از طریق کاهش هزینه‌های مصرفی خود، زمینه افزایش سرمایه‌گذاری خصوصی را فراهم سازد. با توجه به تأثیر بالا و مثبت نرخ تسهیلات اعطایی شبکه بانکی بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، پیشنهاد می‌شود در سیاستگذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های کلان کشور به این مورد اهمیت بیشتری داده شود. از طرفی دولت می‌تواند از طریق افزایش مخارج سرمایه‌ای خود، در زیربنایها (بزرگ راه‌ها، فرودگاه‌ها، سیستم‌های آبرسانی و ...) باعث گسترش امکانات برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی شود و تقاضا برای تولید خصوصی را از طریق انتظارات تولید و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی افزایش دهد.

۶. منابع

بررسی روند سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و رشد اقتصادی در ایران (۱۳۸۷)، دفتر مطالعات اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، کد موضوعی، شماره مسلسل ۹۴۷۴.

پایتختی اسکویی، سید علی، حسن طاهری، فلورا ابقایی (۱۳۹۱)، مدیریت عوامل موثر بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در ایران، نشریه فراسوی مدیریت، سال ششم، شماره ۲۳، صفحات ۱۷۰-۱۴۹.

پژویان، جمشید، یگانه موسوی جهرمی (۱۳۹۱)، اثر مالیات بر شرکتها در سرمایه‌گذاری بخش خصوصی، محله اقتصاد و مدیریت، صفحات ۷۹-۸۶.

خادم غوثی، محمدرید (۱۳۹۳)، اثر تسهیلات اعطایی و نرخ سود بانکی بر سرمایه‌گذاری خصوصی در ایران، پایان نامه گروه اقتصاد، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، دانشگاه شهید بهشتی.

مقدم، حامد (۱۳۹۳)، دلایل عدم مشارکت بخش خصوصی در پروژه های دولتی، مجله صحبت نو، شماره پنجم، صفحه ۷.

رجایی، سید عباس، محمدامین خراسانی (۱۳۹۴)، شناخت و تحلیل موانع پیش روی سرمایه گذاری بخش خصوصی در پروژه های عمرانی شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۰ شهرداری تهران)، نشریه پژوهش های جغرافیای برنامه ریزی شهری، دوره سوم، شماره ۲، صفحات ۲۱۰-۱۹۱.